

„ÁLDD MEG HATÁRUNKAT...”¹

Szagrális emlékek a röszei tanyavilágban

A mai Röszeke tanyáival együtt valaha Szegedhez tartozott. Közigazgatási határait az 1950-es átszervezéssel Röszeke-Szentmihálytelek, Feketeszél és Nagyszéksós kapitányságokon keresztül meghúzva alakították ki.²

A tanyai ember vallásos életét sem az egykori, sem a későbbi közigazgatási hovatartozás jelentősen nem befolyásolta. Amíg tehették, a mai országhatár környékén élő nagyszéksósiak, röszeiek vasárnaponként a közelebb eső horgosi templomban hallgatták a misét, itt esküdtek, és itt kereszteltették gyerekeiket, még a röszei templom 1913-ban történt felszentelése után is. A vallás gyakorlásánál elmosódnak a meghúzott határok, a szagrális építmények állíttatásánál azonban – mint később láthatjuk – a szegedi kapcsolatoknak jelentős szerepe volt.

A vizsgált részen tizenegy szagrális emlék áll. Állíttatásuk okait, körülményeit, életüket és a hozzájuk fűződő hagyományt mutatom be.³

Három tanyai iskola mellett felállított keresztet, kettő viharharang mellett álló keresztet és öt önmagában álló út menti keresztet találtam. Ezek mellett Börscsök József tanyáján (Röszeke, II. körzet 141.) áll egy Vasas Szent Péter szobor. Területi eloszlásukat tekintve érdekes, hogy a falu és az E75-ös főút között nincs egyetlen építmény sem, az összes az út túloldalán található. Elhelyezkedésük ezen a részen viszonylag egyenletes, egyetlen sűrűsödési pont a Bokor kereszt, a Vasas Szent Péter szobor és a Harangos közti kereszt hármánál található, amelynek okát Szegeden kell keresnünk.

---

¹ A segítségükért és a rendelkezésemre bocsátott fotókért külön köszönettel tartozom Grynaeus Tamásnak és Kartal József röszei plébánosnak. A tanulmány korábbi változata Szagrális emlékek a röszei tanyavilágban címen jelent meg. (Szegedi Műhely, 2004/3–4 187–204.)

² A Szeged városához tartozó tanyavilág közigazgatása 1950 előtt kapitányságokra tagolódott.

³ Hasonló kutatást végzett a szomszédos Domaszék területén Varga Ferenc, a falu egykori plébánosa. (VARGA 1985.)

Iskolai keresztek

A tanyai iskolák építése a XIX. század második felében indult meg a kapitányságokban. Ahogyan más tanyai iskolákat, a Kisszéksői iskolát is a várostól DNy-felé 15,7 km távolságra fekszik. Építése befejeztetett 1893. nov. 8-án; megnyitott u.é. dec. 4-én. Van az épületben 1 előtornác, 1 tanterem, 2 szoba 1 konyha és éléskamra; hozzá tartozik még egy különálló szin. Az udvar és a kert 2400 □öl területű. Az összes ingatlannak a becsértéke 2600 kor. Az iskolatető tornyocskájában elhelyezett harangot Magda Péter gyűjtéséből az iskola környékbeli lakosok öntették. [...] Az iskolához kőtalapzatú vaskeresztet állították özv. Csányi Pálné Nyáry Apollónia és özv. Csányi Istvánné Pap Anna. Az iskola gondnoka Magda Péter h. kapitány ...”⁴

Az állítatók mindketten az iskola közvetlen közelében élő vagyonos gazda-asszonyok voltak. Nyári Apollónia két tanyát és egy szélmalmost birtokolt (Nagyszéksós 91. sz.; Nagyszéksós 92. sz.; és Nagyszéksós 51. sz.), Pap Annának két tanyája volt (Nagyszéksós 102. sz. és Nagyszéksós 103. sz.).⁵

A kereszt téglából épített, 1,4 méter magas alapzaton áll, teljes magassága 3,1 méter. A fém korpusz alatt öntöttvasból készült felirati mező látható, amely feltehetően az állítató idejét és az állítatók nevét őrizte, mára azonban ez a tábla eltűnt. A kereszt tövében mellélakként Mária fémszobra áll. (1. kép⁶)

„A Kancsalszéli iskola a Nagyszéksői kapitányság területén a várostól DN-felé 13,5 km. távolságra fekszik. Megnyitott 1855. január 6-án. Az épületben van egy előcsarnok, 1 tanterem, 2 szoba, 1 konyha és éléskamra; hozzá tartozik még egy különálló szin; az udvar és a kert területe 1200 □öl; az összes ingatlan becsértéke 6396 korona. Az iskola kis tornyocskájában lévő harangot a környékbeli lakosok szerezték be. Állókeresztet özv. Benák Jánosné szül. Vér Erzsébet készített, de ez elpusztulván a mostanit a környékbeli lakosok emeltették. Az iskola id. gondnoka Tóth Imre nagyszéksői h. kapitány...”⁷

A Kancsal iskola mellett ma álló, 2,8 méter magas keresztet „Ördög körösznek” nevezik. A népi emlékezet ezt az iskola közelében élő családot őrizte meg állítatóként A kereszt a másik tanyai iskolánál találhatóhoz hasonló. 1,3 méter magas alapja téglá, az öntöttvas keresztre fém korpuszt rögzítettek. Alatta a mára üres felirati mező látható, az alatt pedig mellélakként egy angyal áll. (2. kép)

Az idézet szerint 1907-ben már a ma is látható kereszt állt az iskola mellett. Hogy milyen lehetett az első kereszt, arról az „Értesítvény Szeged szabad királyi

⁴ BERTA 2002. 187. (A leírás eredeti megjelenése: Szegedi tanyai népiskolák értesítője az 1906–1907-iki iskolai évről, községi életünk utolsó évéről, 50. old. Összeállította: Tóth Antal, Szeged, 1907.)

⁵ JUHÁSZ 1996. 200–201.

⁶ A 12, 17. és 18. fotókat Grynaeus Tamás készítette, a 13. kép készítője ismeretlen, a többi fénykép a szerző fölvétele.

⁷ BERTA 2002. 187. (A leírás eredeti megjelenése: Szegedi tanyai népiskolák értesítője az 1906–1907-iki iskolai évről, községi életünk utolsó évéről, 48. old. Összeállította: Tóth Antal, Szeged, 1907.)

város elemi tanintézeteiről 1856–57” ad némi felvilágosítást (3. kép).⁸ Itt jelent meg egy kép az új iskoláról és környezetéről. Ezen jól látható az épület bejáratától jobbra felállított fakereszt, esővetővel, és feltehetően bádoggal, és egy másik, egészen kicsi kereszt a tető szélén. A tanyai gazdák adományából vásárolt harang számára kialakított kis torony is megtalálható a képen.

A Kalmár iskola 1912-ben épült Feketeszél kapitányságban. Eredeti neve Ladányi iskola volt,⁹ későbbi nevét a szomszédban élő Kalmár családról kapta.¹⁰ Az épület mellett, a kerítésen belül egy kb. 5 méter magas harangláb áll (4. kép), amelyet 1970 körül újítottak fel. Mára ez az egyetlen, amelyikben még harang is található (5. kép). Felirata:

„KÉSZÍTETTÉK
A RÖSZKE-KALMÁR TANYAI HÍVEK
AZ ÚRNAK 1939. ESZTENDEJÉBEN.
ÖNTÖTTE SZLEZÁK LÁSZLÓ HARANGÖNTŐ
MAGYARORSZÁG ARANYKOSZORÚS MESTERE BUDAPESTEN”

A haranglábát és a harangot a Fodor Lajos vezetésével működő Rösze-Feketeszéi Népkör készítette, melynek kb. 500 pengős költségét a tanyai gazdák adták össze. Felszentelésére Boris István röszei plébánost kérték fel. Az 1939 Pünkösdjének másnapjára kitűzött ünnepségre hivatalos volt Szeged város polgármestere és Csongrád megye főispánja is.¹¹

Ezt a harangot a közelmúltig lélekharangként használták, a környékbeli halottak harangoztak vele. A 70-es évek elején egyszer lekerült a helyéről. Ekkor néhány hónapig Pusztaszeren szolgált, de a röszeiek kérésére rövidesen visszahozták. A 3 méter magas kereszt már a kerítésen kívül áll, más iskolai keresztől eltérően egy útkereszteződésben. Nevében („Sánta körösz”) az állítató család neve őrződött meg. Anyaga és felépítése azonos a korábban leírtakkal, csak a mellékalakoknál találunk eltérést. A kereszt tövében egy öntöttvas pieta ábrázolás látható, Mária jobb oldalán egy anyállal.

Út menti kereszt

Az országhatártól kb. 50 méterre találjuk az első keresztet. Ez a Nagy közben, másik nevén Kurva közben¹² lévő egyik tanya kerítésének sarkában áll. A „Szurcsán körösz”(6. kép) nevét az állítató családról kapta. Az egyszerű, 4 méter magas fakeresztre fém korpuszt erősítettek, felette egy bádoggal az INRI

⁸ Forrás: SZABÓ 1991. 155. kép

⁹ A Jakabfy Lajos által 1919-ben készített határtérképen még ezen a néven szerepel.

¹⁰ SEBESI 1996. 264.

¹¹ [N. N.] 1939.

¹² Jakabffy térképén ezt a területet Kurvadomb névvel jelöli.

felirat található. A kereszt szárán feliratnak semmi nyomát nem láttam. Kereszt-földet nem választottak le a kertből, de körbe virágokat ültettek, közöttük „legényvirágot”, amelyekkel a veteményestől különítették el ezt a részt.

Szulcsán Imre és felesége, Kiri Ilona 1933-ban állíttatta a keresztet, amelyet november 26-án szenteltek fel.¹³ A család Imre fiuk születése után emelte a keresztet, ennek részleteiről azonban lányuk, özv. Fodor Lajosné Szulcsán Julianna sem tudott felvilágosítást adni.

A „Börcsök körösz” (7. kép) korábban jelentős utak kereszteződésében, az egykor Szegedről Horgosra és Szabadkára vezető utak elágazásánál áll.¹⁴ A keresztet a népes és módos Börcsök család egyik tagja, Börcsök István, „Körösztös Börcsök Pista, vagyonos nagygazda idős korába állíttatta.” Azt beszélik, hogy halála után oda is temették a kereszt tövébe. A kőkereszt kb. 4,2 méter magas. Alapzata 1×1 méteres, 2 méter magas. A középrész elején található felirati mezőbe ezt vésték:

„ISTEN DICSŐSÉGÉRE
EMELTETTE
EZEN KERESZTET
BÖRCSÖK ISTVÁN
ÉLETÉNEK 84^{ik}ÉVÉBEN
1889^{ik} ÉV
NOVEMBER 16^{án}”

Az öntöttvas korpusz alatt, a kereszt (a felső rész) tövében egy kis fülkeszerű beugró van. Ebben eredetileg a kis Jézust kezében tartó Mária szobra állt, ezt azonban valaki elvitte. A középrész jobb oldalán a készítőre utaló FISCHER | SZEGED felirat található. A Börcsök tanya mellett álló keresztnek faoszlopokra kihúzott dróthálóval keresztföldet kerítettek. A kb. 3×3 méteres földbe tulipánt, jácintot, nárciszt, árvácskát és „jutkát” ültettek. A kereszt gondozója máig a Börcsök család egyik helyben élő leszármazottja. Miséket István napján mondatnak a keresztnél. „Amikor a körösz t mögszületött, száz évre az a Körösztemelő Börcsök Pista léfizette az égyháznak: Mindön Szent Istvánkor lögyön ottan mise!” Azt, hogy mikor tartottak itt utoljára misét, nem sikerült kideríteni, de rendszeresen, az utóbbi 30 évben már biztosan nem.

A „Fodor körösz” (8. kép) a legfiatalabb, 1947-ben készült. Ma mindenki ezen a néven ismeri, mivel a Fodor tanya mellett állíttatták, elnevezésével azonban nem mindenki ért egyet: „Az sosé vót Fodor körösz, az Feketeszéli Ifúsági körösz.” A név magyarázatát kiolvashatjuk a feliratról:

¹³ VASTAG 1996. 363.

¹⁴ Területünkön ez az egyetlen kereszt, amelynek a neve is rákerült Jakabffy térképére.

„ÁLD MEG HATÁRUNKAT”
EMELTETTE:
RÖSZKE FEKETESZÉL
FÜGG. KISG. IFJUSÁGA
ÉS LAKOSSÁGA 1947.”

A 2,9 méter magas kereszt már „modern” anyagból, vasbetonból készült, alapját téglából rakták. A kereszt hasáb alakú középrészen áll. A keresztföldet itt is faoszlopokkal és dróthálóval kerítették, belülré virágokat ültettek. A kereszt 2005 tavaszán, a megindult autópálya építés miatt áthelyezésre került a szomszédos tanya kerítése mögé, ahol már keresztföldet nem kapott.

Ennél a keresztnél minden év október első vasárnapján tartottak és tartanak miséket. A tanyák megfogyatkozása előtt 70–80 ember is összegyűlt ilyenkor, ma csak 20–25-en jönnek el. A mise időpontjáról a tanyaiak nem csak szóban értesítették egymást. Egy alkalommal a kereszt mellett álló villanyoszlopra valaki egy cédulát tűzött. A cédula szövegét feltehetően egy környékbeli idős ember „rajzolta”. Meghívásképpen ez állt rajta: „ITT SEMMISE LESZ”.¹⁵ A történetet azóta gyakran mesélik.

A következő keresztet a Bokor közben találjuk. A köz és a kereszt névadója Bokor Pál, aki 1899–1927 között Szeged város szenátora, 1908–1927 között helyettes polgármestere volt.¹⁶ A város szolgálatában összesen 43 évet töltött, és sok egyéb között jelentős szerepe volt az alsóvárosi Katolikus Tanítónő Képző létrehozásában és a Rókusi templom felépítésében. A Gajdacsy Ilonával kötött házasságából hat gyermeke született.¹⁷ Az út szélén felállított 2,3 méter magas kereszt (9–10. kép) szörnyű tragédiának állít emléket.

AZ ISTEN DICSÓSÉGÉRE
ÉS 1897. ÉV DECEMBER HÓ 14.17.21^{IK} NAPJAIN
VÖRHENYBEN ELHUNYT ILONKA, MARISKA ÉS
ERZSIKE FELEDHETETLEN KIS LÁNYKÁIK
EMLÉKEZETÉRE EMELTETTÉK A SZÜLŐK
SZEGED 1898 AUG 15.

– BOKOR PÁL
GAJDACSY ILONKA

A kereszt egykor a Bokor birtokon állt, de a kerítésen kívül, a tanya és az út között. Miután a tanyát 1951-ben a családtól elvették, az épületek romlásnak indultak, és mára teljesen eltűntek. A kereszt köré kerítést nem építettek, ültettek viszont három oldalról gledícsia bokrokat. Ezek élő sövényként védték a keresztet, így azt megközelíteni csak szemből lehetett, mellé pedig egy körte-

---

¹⁵ „ITT SZENTMISE LESZ” helyett.

¹⁶ RUSZOLY 1991. 674.

¹⁷ KARTAL 2005.

fát ültettek, ami a kereszt fölé borult. „Az mindönki körtefája vót.” A műkő kereszt viszonylag egyszerű, felirati mezőként az alsó részt használták, feltehetően a hosszú szöveg miatt. A kereszt egy átmeneti részen nyugszik. Ez 1978-ban megsérült, a kereszt a földre esett, de a röszei plébános egy kőfaragó mesterrel helyreállította. A javítás nyomait előlről művirágok takarják. Ezt a keresztet is az a szegedi műhely készítette, mint a Börcsök keresztet, oldalt ezen is megtaláljuk a FISCHER | SZEGED feliratot. Itt minden évben Nagyboldogasszony napján (a felállítás napján) tartottak misét. Ez csak az 50-es és 60-as években maradt el, a politikai viszonyok miatt. Később a környékeliek kérésére ismét lett mise, amit máig megtartanak minden augusztus 15-én. Erre az utóbbi néhány évben a Bokor család még élő leszármazottait is meghívják. A környékeliek szerint, ahogy a Börcsök kereszt, úgy a Bokor kereszt is, sírhelyet is jelöl. „Azt mondják, a Bokor köröszet alá, ide vannak eltemetve a három kislányok.”

A „Fehér köröszöt” (11. kép) Varga Ferenc a már említett munkájában a domaszéki kereszték között részletesen bemutatta, így csak néhány dolgot szeretnék felidézni, és néhány kiegészítést tenni. Az 1917-ben állított Fehér keresztnek több neve is ismert: „Szécsi Bütyök Örzse körösztje, Rösze-sarki körösz.”¹⁸ A legelső név az egykori fakereszt színére utal. „Mindig meszelve vót, azért mondták: Fehér körösz.” A másodikban az állítató neve őrződött meg, a harmadikban pedig az tükröződik, hogy a kereszt Rösze és Domaszék határán áll. Ezek alapján valószínűsíthető, hogy a Rösze-sarki elnevezés a legújabb, hiszen ez a már emlegetett 1950-es közigazgatási átszervezés után kaphatott értelmet. Így téves Varga Ferencnek az a megállapítása, hogy a Fehér keresztet határsarokra állították.¹⁹ A két évvel korábban állított keresztet már a Jakabfy térkép is jelöli, név nélkül. A térkép még természetesen az eredeti helyét mutatja az 1969-ben egy dűlővel beljebb helyezett keresztnek. Az eredeti fakeresztet és a mai, 2,8 méter magas műkő keresztet is a Simon-út mellett állították. Az áthelyezést a TSZ alakítás utáni táblásítások indokolták. A munkák során a gépek megrongálták, kidöntötték, ezért kellett áthelyezni. „Na nem is éltek sokáig, [akik ártottak a körösztnek.]”

A fakereszt felirata:

VÉRZŐ SZENT
SZÍV
TISZTELETÉRE
ÉS A VILÁG
HÁBORÚBAN
ELVÉRZETT
EMBERISÉG
BÉKÉJÉNEK

¹⁸ VARGA 1985. 78.

¹⁹ VARGA 1985. 77.

EMLÉKÉRE
ÁLLÍTOTTA
ÖZV. SZÉCSI
ISTVÁNNÉ
ÉS
CSALÁDJA
1917

A régi kereszt Domaszékre, a plébánia épülete mellé került (12. kép), a helyette állított pedig egy kicsivel közelebb a szabadkai úthoz.

A mai keresztben ez áll:

„JÉZUS VÉRZŐ SZENT SZIVE
OLTALMAZD
HATÁRUNKAT
KÉSZÜLT
1917-BEN
FELUJITOTTA
1969-BEN
A
KÖRNYÉK LAKOSSÁGA

A kereszt földjét ma faoszlopok köré kihúzott műanyagháló védi. Valószínű, hogy a bekerített rész egykor nagyobb volt, mert a mai kerítésen kívül is sok virág látszik. A keresztnél minden évben ősszel, szeptember harmadik vasárnapján tartanak misét.

Viharharangok mellett álló keresztek

A kb. 4,5 méter magas „Fazékas körösztt” (13. kép) nevét onnan kapta, hogy a Fazekas hegy nevű határrészen állították. Ahogyan a név is mutatja, ide szőlőt telepítettek. Eredetileg mellette egy csőszház állt, de ez mára eltűnt. Ma a keresztnek is csak a függőleges szára áll oszlopként, a vízszintes elkorhadt és a földre esett, a pléh Krisztust pedig a szomszédos tanya pincéjében őrzik (14. kép). Az oszlopba vésett feliratból még most is kivehető az állíttatás és a megújítás ideje (15. kép):

„1900
ÚJÍTTATOTT
1924”

„Mikó ez elkészült azt [az első mise] lött, akkó a kántor kiénekölte, hogy ki mit adott bele. Azt mesélték, hogy énekölte a kántor, hogy Börcsök Vittor a záptojást adta. Hát avva festöttek, festötték a köröszttöt ...” A keresztre vadszőlőt

futtattak fel, a kicsi keresztföld gondozására pedig a környékbeli asszonyok összefogtak, ünnepek és misék előtt rendbe tették. A miséket eredetileg Pünkösd másnapján tartották, később, mikor ez már nem volt munkaszüneti nap, átkerült az első napra. Amikor itt volt a mise, mindenki hozott magával gyertyát, amit megszenteltek. Ha vihar közeledett, ezeket gyújtották meg otthon, és ezek mellett imádkoztak. A Fazekas keresztnél egészen a 70-es évek elejéig volt mise, feltehetően itt azért nem tiltották be, mert félreeső helyen volt.

A kereszt mellett áll a fából készült, bádoggal fedett, 3,7 méter magas harangláb, melyből a harang már eltűnt. „Ezöket viharharangoknak köröszölték. [Ezökkel] röggel, délbe, este harangoztak, mög vihar ellen. Mikó gyűtt a vihar, akkó [a csősz harangozott]. Ugyé általába mindönütt csőszház mellett vót az, és a csősz úgy vót fogadva, hogy harangoz, mikó gyün a vihar. Mikó mán arú gyűtt a harangszó, akkor édösapám [mondta]: Akkó bevonúni, aztán imádkozatok! Vót ám, mikor az öreg Bicók fél éccaka is harangozott, mer éggyik zivatar gyűtt a másik után.” A harangozó a környék vihar elleni védelméért felelősséggel tartozott. Pusztító vihar, jégverés után az emberek beszéltek: „Most ha hamarabb harangozott vóna ...! Mert mán hun fönn vót [a felhő], mikó elkezdött harangozni!” Vagy: „Ha még nem hagyta vóna abba...!” A Fazekas hegyi harang harangozója Bicók György volt, később, mikor kiöregedett, fia, Bicók István vette át tőle a szolgálatot.

Az utolsó harangozó, Faggyas Imre nagyon fiatalon, 12 éves korában kezdte a harangozást, az ötvenes évek végén. „Az első időszakba még édösanyám gyűtt velem, amikó gyűtt a zivatar, aztán mán magam [möntem]. Édösanyám imádkozott, én mög húztam a harangot. Azt a látványt, amikor éjszaka gyűtt a vihar, azt elkezdött forni a levegő! Édösanyám kinézött. Fiam – azt mondta – végünk lösz! Röndösen suhogott, örvénylött a légáramlat. Durrogott, csattogott, én mög szépen húztam a harangot, ahogy köllött. Ott vót égy kis kápolna, oda be vótam állva, a kötél be vót a tetőn körösztüln hozva. Vót bent égy kis Szűz Mária-kép, bent a harangozófülkébe és ott imádkozott édösanyám, az előtt.”

A harangozás célját Faggyas Imre így fogalmazta meg: „A kisharang arra vót fölszentölve, hogy a táltosokat elriassza a harangszó. Azért köllött harangozni, hogy a táltosokat elzavarjuk, elzavarja ez a kiskutya. Mert ezt [a harangot] annak hívták. Úgy mondták: Ugat a kiskutya és elzavarja a táltosokat. A táltosok vótak a felhők, amik csinálták vóna a jégesőt.”

A készenlétért és a harangozásért harangozóbér járt. Ezt a harangozó minden évben tavasszal szedte be a környéken lakóktól. Ilyenkor sorra járta a tanyákat, ahol általában terményt (pl. búzát, krumplit, bort), később egy kevés pénzt kapott. „Ha jégeső nem vót a környékbe akkor möntünk a harangozóbért szödni. Ki 10 forintot, ki 50 forintot, mikor mennyit adtak. Akinek csak földje vót itt, ezön a területön, ahhoz is elmöntünk. A Bicók Gyura bácsi [a kiöregedett harangozó] adta lé, hogy kihöz mönjünk.”

1960-ban a Faggyas család egy távolabb eső tanyába költözött, ezzel a környék harangozó nélkül maradt. A szomszédos házban lakó Varga Sándor időnként még ez után is megkondította a harangot, de vihar ellen többé itt nem harangoztak.

A Harangos közben ma álló, 2,6 méter magas kereszt (16. kép) 1994-ben készült. Állíttatója Börcsök József, Harangos közti gazda. A korábban itt álló keresztet egy nagy nyári vihar döntötte ki. Börcsökék pár hétig vártak, történik-e valami. Bizonytalanok voltak, mit tegyenek, a keresztet behozhatják-e tanyájukhoz. A röszei plébános biztatására álltak neki a munkának: „Én mán akkó mingyá intéztem a románokka [az új köröszöt]. A kereszt készítői a famunkákban járatos, Erdélyből áttelepült emberek voltak. A keresztet betonnal körbeöntve állították fel, így biztosabban áll, és nem korhad el olyan gyorsan. Mivel ekkorra már sem a csőszház nem állt, sem a harang nem működött, felmerült, hogy a Börcsök tanyánál kellene az új keresztet felállítani, végül mégis az eredeti helyet választották. Felirata:

„ÁLLÍTATOTT
1933
UJÍTATOTT
1994”

A régi keresztet e szerint 1933-ban állították fel, de nem pontosan oda, ahol a mai áll. Eredetileg az út másik oldalán volt (17. kép), csak később helyezték át a harang és a csőszház mellé. Az áthelyezés oka valószínűleg hasonló volt, mint a Fehér keresztnél. Természetesen az áthelyezett és az új keresztet is újra szentelték.

A kereszt mellett vasból készült, 3,2 méter magas harangláb áll. A régi, akác harangláb (18. kép) a 80-as évekre elkorhadt, ekkor készítette a ma is állót Kartal József röszei plébános és Daka Imre. Eredetileg mellette állt egy deszkából készült harangozófülke is, amelyik a vihar ellen némi védelmet nyújtott. A harang először akkor tűnt el, amikor a szőlőben őszi munkát végző diákok dolgoztak. Napközben próbálgatták, harangoztak vele, estére pedig nyoma veszett. Miután értesítették erről az iskolát, néhány napon belül előkerült a harang, és visszaszerelték. Pár év múlva ismét üresen maradt a harangláb. Van, aki szerint egy betelepült „bitang” család emelte el, mások szerint egy tűzifát kínáló fuvaros vitte el. A harang máig nem került vissza.

Az egykori harangozót, Csurgó Istvánt a környéken csak „öreg Csurgó” néven emlegetik. „Rögge az öreg kimönt, égy párat [húzott]: Ébredj paraszt! Délbe: Állj lé paraszt, ebédöljé! Este: Áve Mária!” A vihar elé harangozást volt, aki figyelmeztetésnek, felhívásnak tartotta. „... jelzés vót, figyelmeztette a környéköt, hogy már pedig imádkozzanak. Hát, ha hite vót, ki nem imádkozott?” Volt azonban olyan is, aki már nem hitt a harang erejében: „Itt, enné a harangná az Olájok itt laktak, a csőszházon fölül. Zörgött, villámlott, harangozott az öreg csősz. Az öreg Oláj mögunta, nem bírt aludni. Kimönt, égy nagy karóval, durrr, a bódé hátuljához, a csősz mög bent vót:

– Istenöm, belém csapott a villám! Nem is olyan rivadt embörnek köllött annak lönni. Csapkodott a villám és neki javába akkor vót a legnagyobb dóga.”

Vasas Szent Péter szobra

Utolsóként a „Vasas Szent Péter szobrot” (19. kép) mutatom be. A szobor gondozója „Köröszös Börcsök Pista” dédunokája, a már említett Börcsök József. Az ő tanyájának udvarán áll, a kapu mellett. A szobor történetéhez a tanya történetét is ismernünk kell. A tanya építtetője Pajlovics Márton, aki a Bokor kereszt állíttatójaként megismert Bokor Pál köréhez tartozott,²⁰ Börcsök József szerint egykori főszámvevő, Bokor Pál sógora. 1951-ben a család kulák listára került, tanyájukat elvették. Ugyanez történt Börcsökékkel is, akiket több másik családdal együtt beköltöztettek a Pajlovics tanyába. Az ötvenes évek költöztetései után végül csak Börcsökék maradtak.

A szobor, Lele József szerint 1920-as évek környékén került ide, Szegedről, a Mars térről,²¹ a Szent Rókus tiszteletére emelt kápolna környékéről. Szegeden Vasas Szent Péter és Szent Rókus tisztelete összefonódott. A városra 1738-ban rátörő pestisjárvány (gugahalál) idején a mai Rókusi templom környékén volt a pestises betegek elkülönítője.²² „Mínthogy a vész Vasas Szent Péter napján kezdett alábbhagyni, a város ünnepélyesen megfogadta, hogy ezt a napot száz esztendőn át a legnagyobb ájtatossággal fogja megünnepelni.”²³ Az előző napon böjtöltek, a fogadalmi napon pedig körmenetet és misét tartottak a kápolnánál.²⁴ A fogadalmat 1838-ban újabb száz évre megújították, 1938-ban azonban ez már elmaradt.²⁵ A szent szobra tehát abban az időszakban került el a pestises betegek oltalmazójának tiszteletére emelt kápolna mellől, amikor tisztelete már halványult.

Az is elképzelhető, hogy a városrendezési terveknek állt útjában, ezért elmozdították, és a város jeles személyisége így mentette meg az enyészettől. Ezt támasztja alá az a korábban említett tény, hogy Bokor Pálnak jelentős szerepe volt az árvíz által erősen megrongált Rókusi templom újjáépítésében. Mindezek alapján valószínű, hogy a szobrot nem a 20-as években, hanem már 1910 előtt áthelyezték, hiszen az új templom 1909-re már elkészült.²⁶

A kb. 2,7 méter magas, mészkőből faragott szobor a tanyaudvaron ma is eredeti helyén áll. A téglából rakott talapzat a földtől egy méter magasságba kiemeli az életnagyságú szobrot, melynek jobb karja hiányzik. Annak idején épségben került ide, csak később, az ötvenes években sérült meg, amikor az egyik beköltöztetett család gyerekei felmásztak rá. A további romlástól úgy igyekeznek megóvni, hogy évente meszelik. Azt, hogy a szobor jó helyen áll, Börcsök József alábbi mondata bizonyítja: „Ez a szobor a mindönünk, vigyázzuk, őrizzük, és gondozzuk, amíg élünk.”²⁷

²⁰ LELE 1992.

²¹ LELE 1992.

²² BÁLINT 1998. 154–155.

²³ BÁLINT 1943.

²⁴ BÁLINT 1943.

²⁵ BÁLINT 1998. 155.

²⁶ MAGYARKA 1991. 928.

²⁷ LELE 1992.

A térképvázlatra tekintve látható, hogy a szakrális emlékek viszonylag sűrűn behálózzák a területet. A tanyai ember, ha útnak indult, hamar összetalálkozott egy-egy kereszttel. Ilyenkor köszöntötték Krisztust, a férfiak kalapot emeltek, az asszonyok és a gyerekek keresztet vetettek. Fontosnak tartották, hogy a keresztek és környéküket rendben tartsák. Vallásgyakorlásuk fontos része volt, és ma is az, a kereszteknél hallgatott mise, így ezek nem pusztán szakrális emlékek, hanem a vallásos élet helyszínei is. Hogy azzá váltak abban a nők szerepét így fogalmazták meg: „Vót pár asszony. Énszerintem az emböröktül soha nem lött vóna mise. De az asszonyok, ha összefognak ketten legalább ... Oltárt keríteni, röndöt tönni az asszonyok dóga. Aztán az embörök melléjük álltak, azt úgy kialakult.”

Irodalom

BÁLINT Sándor

1943 Szeged népe; Vasas Szent Péter. *Délmagyarország*, 1943 aug. 1, 6. o.

1998 *Ünnepi kalendárium III.* Szeged, Mandala.

BERTA Tibor

2002 *A szegedi tanyai községi iskolák adattára* (Tanulmányok Csongrád Megye történetéből XXXI.) Szeged

JUHÁSZ Antal

1996 Településtörténet. *Röszke földje és népe* Szerk. Péter László. Szeged, 167–206.

KARTAL József

2005 Hírek és gondolatok – a Plébániából. *Falusi suttozó* (Röszke Község Képviselő-testületének Lapja), 2005 szept. 11. o.

LELE József

1992 Szobros tanya. *Délmagyarország*, 1992 ápr.18. Magazin VI. o

MAGYARKA Ferenc

1991 Az egyházak szervezete. *Szeged története* 3/II Szerk. Gaál Endre Szeged, 921–937.

[N. N.]

1939 Harangszentelés Röszke-Feketeszélen. *Tanyai Híradó* 1939 máj. 14. 6. o.

RUSZOLY József

1991 Állandóság és változás a városi szervezetben. *Szeged története* 3/II Szerk. Gaál Endre Szeged, 667–689.

SEBESI Judit

1996 Az önkényuralom és a dualizmus kora. *Röszke földje és népe.* Szerk. Péter László Szeged, 207–289.

SZABÓ Tibor

1991 A nép- és középfokú oktatás és intézményei. *Szeged története* 3/II Szerk. Gaál Endre Szeged, 938–970.

VARGA Ferenc

1985 Domaszéki viharharangok és körösztök. *Szegedi Műhely* 24. 67–87.

VASTAG József

1996 *A katolikus egyházközség. Rösztke földje és népe.* Szerk. Péter László Szeged, 362–366.

Felhasznált térkép

JAKABFY Lajos 1919-ben a szegedi határról készített térképe

Adatközlők

Börtsök József (*1928)

Börtsök Józsefné Tóth Mária (*1934)

Faggyas Imre (*1945)

Özv. Fodor Lajosné Szulcsán Julianna (*1920)

Németh Ferdinándné Molnár Piroska (*1940)

Tóth Antal (*1943)

Tóth Antalné Németh Irén (*1943)

Antal Tóth

SACRED MONUMENTS OF THE FARMLANDS OF RÖSZKE

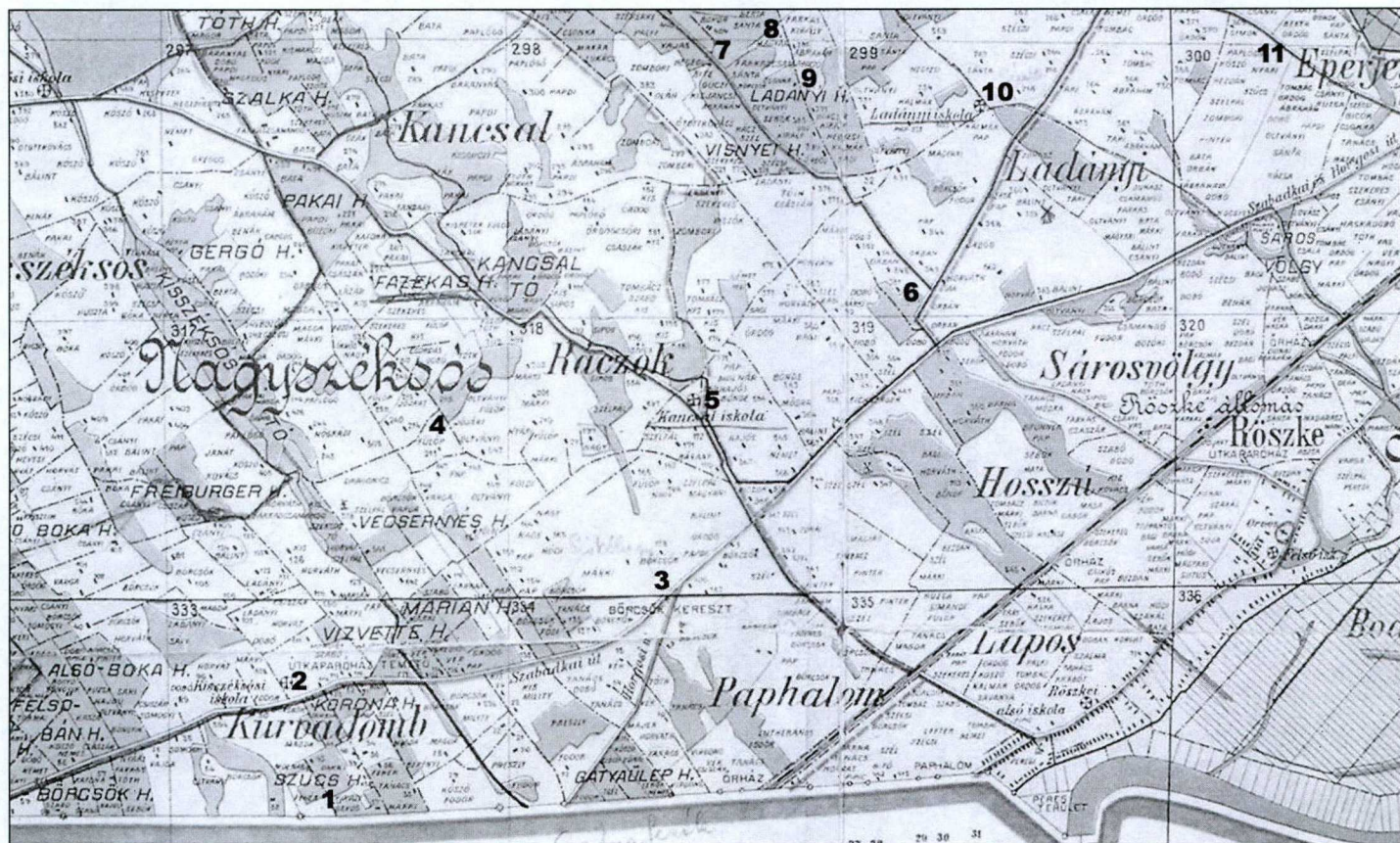
Rösztke is a village between the Serbian border and Szeged. The village and the farmsteads around it used to belong to Szeged until the 1950 administrative reorganisation. There are 11 sacred monuments in the area of the village. Three crucifixes are erected with the donations of the believers beside farmland schools built by the town of Szeged from the second half of the 19th century on.

Other crucifixes were also raised with the donations of farmers to protect the land and the crops, or individually, to express gratitude or as a memorial of some fatal event e. g. an epidemic.

The two storm bells and the crucifixes beside them played a special role in the protection of the lands. They were erected beside the vineyards around the town. The field guard fought against the devastating hail from the beginning of the storm until the end by the chimes of the bells and prayers, thus protecting the crops.

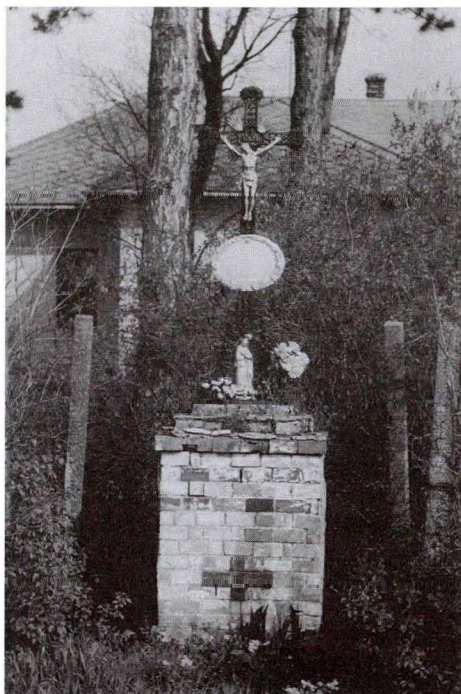
The statue of Saint Peter with Chains was raised as a memorial of surviving the plague of 1783 in Szeged. By the beginning of the 1900s, the veneration of the saint had faded away and the statue was placed into the yard of a farmstead where it still stands.

The study discusses the history of the raising and the fate of the monuments and the customs related to them.

1. térkép: A köztéri szakrális emlékek területi elhelyezkedése

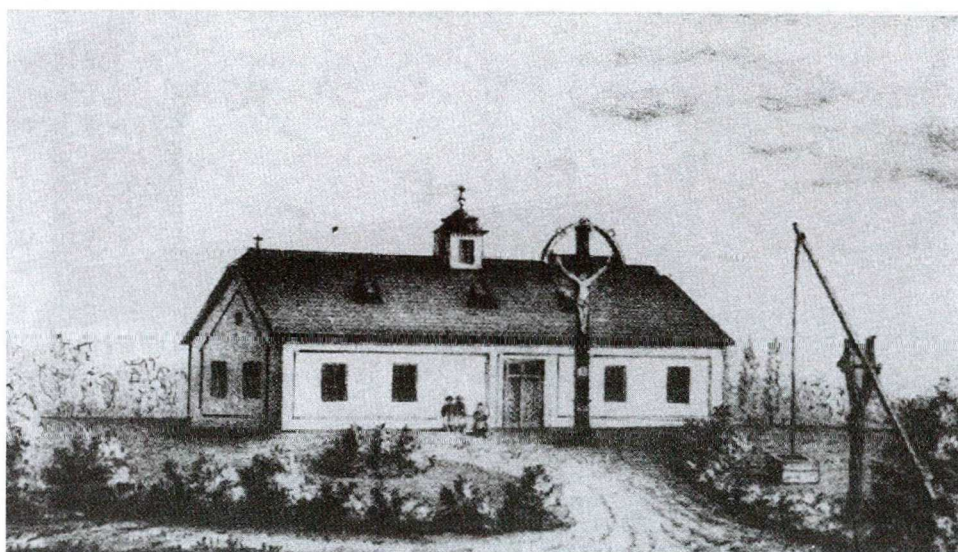
- 1: Szurcsán körösz; 2: Kiszéksósi iskola körösz; 3: Börcsök körösz; 4: Fazékas körösz; 5: Kancsal iskola körösz; 6: Fodor körösz; 7: Bokor körösz; 8: Vasas Szent Péter szobra; 9: Harangos-közi körösz; 10: Kalmár iskola körösz; 11: Fehér körösz

1. kép: Kiszéksósi iskola körösztyje

2. kép: Kancsal iskola körösztyje

3. kép: A Szeged-Kancsalszéli tanyai iskola

4. kép:
Kalmár iskolai harangláb
és köröszt

5. kép:
A Kalmár iskola harangja

6. kép: Szurcsán köröszt

7. kép: Börcsök köröszt

8. kép: Fodor köröszt

9. kép: Bokor köröszt

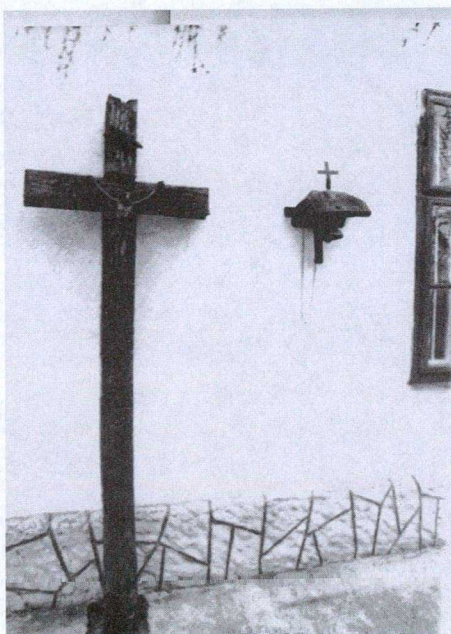

10. kép: A Bokor köröszt földje

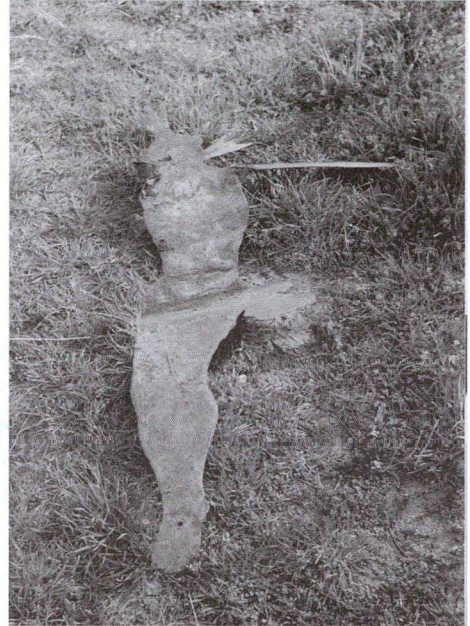
11. kép: Fehér köröszt

12. kép: A régi Fehér köröszt

13. kép: Fazékas köröszt és harang a 80-as évek elején

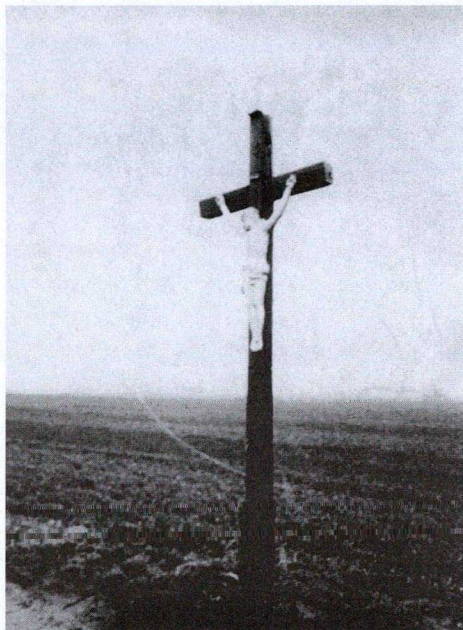
14. kép: A Fazékas köröszt Krisztusa

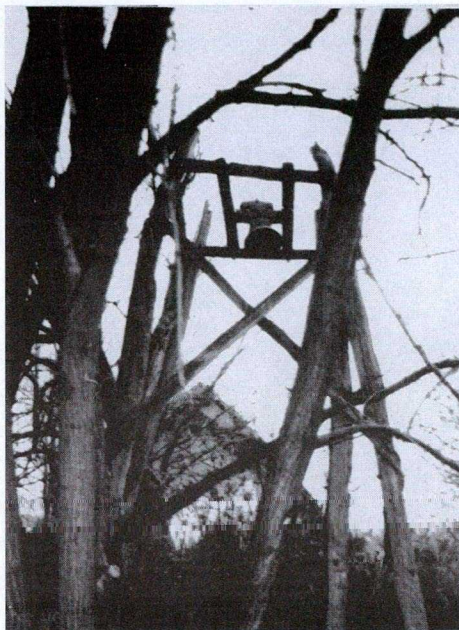
15. kép: A Fazékas köröszt feliratának részlete

16. kép: A Harangos köz mai keresztje és haranglába

17. kép: A Harangos köz régi keresztje,
az áthelyezés előtt

18. kép: A Harangos köz régi haranglába

19. kép: Vasas Szent Pétör szobra